

6.2 Katalog i bogform 1970

[Indholdsfortegnelse](#)

Ledende biblioteksfolk indgik 1968 i et udvalg nedsat af biblioteksdirektøren, som skulle undersøge mulighederne for på katalogområdet at indføre edb i folkebibliotekerne, og resultatet af deres overvejelser forelå med betænkningen 'Katalog i bogform. Folkebibliotekernes fremtidige katalogsystem' (Bibliotekscentralen 1970).

Dette udvalgsarbejde må betegnes som en pionerindsats i folkebibliotekernes systemarbejde, men udformningen af kommissoriet medførte at forståelsen af edb-mulighederne i betænkningen afgrænsedes til en vurdering af betingelserne for produktion af en katalog i bogform til folkebibliotekernes voksenafdelinger, svarende til den bogkatalog for børne- og skolebibliotekerne der var indført i 1969. Dette perspektiv for arbejdet fremgår af udvalgets kommissorium:

"Udvalget skal foretage det overvejelser- og undersøgelsesarbejde, som man finder nødvendigt som grundlag for en stillingtagen til om katalogen i bogform er hensigtsmæssig til erstatning af kortkatalogerne i folkebibliotekernes afdelinger for voksne. Udvalget har endvidere til opgave at give retningslinier for bogkatalogens redaktion og indretning, men skal ikke tage stilling til bogkatalogens fremstillingsmetode." (Bibliotekscentralen 1970, side 7).

Udvalget nedsættes af biblioteksdirektøren i august 1968 med en række medlemmer, hvoraf flere skulle vise sig at blive centrale aktører i folkebibliotekernes systemarbejde over en længerevarende periode frem til begyndelsen af 1990'erne. Medlemmerne i udvalget er: overbibliotekar Bodil Christensen, Hjørring, afdelingsbibliotekar Inga Elbro, Århus, biblioteksinspektør Henning Gimbel, Bibliotekstilsynet (formand), bibliotekskonsulent Morten Hein, Bibliotekstilsynet (sekretær), underdirektør Ole Hovman, Bibliotekscentralen, overbibliotekar Mogens Jacobsen, Ribe og vicebibliotekar Grethe Torfing, Brøndbyerne.

Undersøgelsesarbejdet var som kommissoriet angav rettet mod en eventuel indførelse af en edb-fremstillet katalog i bogform til brug i folkebibliotekernes voksenafdelinger. Men som det fremgår af betænkningens indledning erkendte udvalget undervejs, at en fremtidig ændring af folkebibliotekernes katalogform ikke alene indebar tekniske ændringer i forbindelse med katalogfremstillingen, men at ændringen af katalogformen også ville få betydelige virkninger på en række af bibliotekernes øvrige arbejdsområder. Der har med andre ord været en læreproces i udvalget som i nogen grad har forrykket mål og perspektiv. Udvalget besluttede derfor at udsende et diskussionsoplæg til alle heltidsbiblioteker den 1. april 1969 for at give så mange som muligt lejlighed til at deltage i drøftelserne før udsendelsen af den endelige betænkning. Diskussionsoplægget var betaget: Katalog i bogform. Diskussionsoplæg (Udarbejdet af

Bibliotekstilsynet, Udvalget vedrørende folkebibliotekernes katalogform. 1969. 20 blade (Bibliotekstilsynet 1969). [Ikke set].

Diskussionsoplægget blev drøftet på biblioteksledermødet i april 1969 og på en række møder i København, Slagelse, Odense, Kolding, Århus og Aalborg med tilsammen over 400 deltagere fra folkebiblioteker på landsplan. De mundtlige tilkendegivelser på disse møder er suppleret af skriftlige kommentarer fra oplandsbibliotekar John Møller, Roskilde, og afdelingsbibliotekar Alex Eisenberg, København. Endvidere indkom tilkendegivelser fra personalemøder på bibliotekerne i Albertslund, Nyborg, Lyngby-Tårnbæk og Roskilde. Som tilfældet er med udvalgets medlemmer ses også blandt de tidlige debattører personer og lokale biblioteker der på et senere tidspunkt skulle markere sig centralt i systemarbejdet og få indflydelse på spillets gang og udviklingsretning.

Efter at have opregnet de historiske forudsætninger bag det nuværende katalogapparat i folkebibliotekerne - fra håndskreven protokolkatalog over trykte kataloger uddelt til lånerne i århundredets begyndelse, og videre til ordbogskatalog og systematisk katalog - anbefaler udvalget en landsdækkende katalog i bogform, i omfang svarende til en telefonbog eller to. Der er opmærksomhed også overfor muligheden af on-line søgning (kaldet: maskinel litteratursøgning), men denne mulighed fravælges ud fra følgende betragtninger og en sammenligning mellem litteratursøgningprocessen i folke- versus forskningsbiblioteker:

"Ud over de almindeligt kendte katalogformer eksisterer også maskinelle litteratursøgningssystemer. Et sådant system vil, kort udtrykt, betyde at et bibliotek, i stedet for en håndgribelig katalog, betjener sig af en terminal, der kommunikerer direkte (on-line) med en datamat, således at biblioteket kan hente relevante bibliografiske oplysninger hjem fra datamatens lagre (databank). Sådanne systemer er især undersøgt til videnskabelige biblioteker, men erfaringerne fra dette område kan ikke umiddelbart overføres til folkebibliotekerne. De videnskabelige biblioteker har en stor litteraturmængde, hvortil der stilles få, men specifikke spørgsmål. Folkebibliotekerne har derimod en lille litteraturmængde, hvortil der stilles mange, men mere almene spørgsmål. Dette indikerer, at det vil være rigtigt at reproducere en sådan databanks informationsmængde og udgive den i bogform frem for at hente oplysninger hjem via en terminal. Folkebibliotekerne skal ikke være fremmede over for terminaler til mere interne administrative rutiner, men i publikumsarbejdet, som principielt indeholder elementer af selvbetjening, forekommer terminaler ikke servicemæssigt relevante." (Bibliotekscentralen 1970, side 13-14).

Der ses i citatet en række distinktioner mellem litteratursøgningprocessen i folke- og forskningsbiblioteker, mellem bogkatalog til litteratursøgning og terminaler til interne administrative rutiner og mellem selvbetjening og personalebistand. I relation til sidstnævnte forhold er det værd at bemærke, at publikums direkte adgang til en eventuel søgeterminal ikke ses at være servicemæssigt relevant; interaktion med en terminal vurderes at være en opgave for bibliotekspersonalet og ikke en direkte mulighed for lånerne.

Udvalgets konklusion opererer også med en afgrænsning mellem hvilke oplysninger der er lånerrelevante, og hvilke der er af mere intern karakter, ligesom der er opmærksomhed overfor fremtidige integrationsmuligheder:

"Katalogen skal alene tage sigte på bibliografisk efterforskning, hvilket indebærer at det samme eller et parallelt system etableres for at varetage de funktioner - herunder lokalisering - som i øvrigt varetages af de nuværende publikumskataloger og hyldelister. Dette system eller kompleks af systemer bør være åbent for udbygning og integration med andre bibliotekstekniske funktioner." (Bibliotekscentralen 1970, side 14).

"Betænkningerne blev jo diskuteret, og vi lavede konferencer og biblioteksledermøder. Kendskabet til edb var utroligt minimalt dengang. Hvis du ikke kunne fortælle dem hvad det skulle ende med, så kunne man slet ikke være med til det. Men frem for alt var man ikke særligt begejstret for bogkatalogen, den indså man slet ikke nytten af. Dybest set måtte vi stå ved at meningen i virkeligheden er at udvikle et integreret automationssystem." ([Grethe Torfing](#)).

Arbejdet fik den ovennævnte drejning fra at være rettet mod alene udarbejdelse af en bogkatalog - baseret på et centralt informationslager (databank) - til erkendelsen af at bogkatalogen kun udgør en del af et mere omfattende automationssystem - en erkendelse der legitimerer den senere betegnelse 'Urfaust' om udvalgets arbejde. Med de muligheder der kunne overskues, forudså udvalget at alle biblioteker blev udstyret med terminaler til udlånskontrol der skulle være i on-line forbindelse med det fælles datacenter. Bogkøb skulle via terminal indberettes til katalogsystemet og udlånskontrolsystemet skulle kunne håndtere såvel hjemkaldelser som reserveringer. Det er, som udvalget formulerer det, et blik frem mod det blanketløse bibliotek. Og målet viser sig på sigt at være overbegrebet: et integreret automationssystem, som det også fremgår af betænkningens afsluttende resumé.

"Det var virkelig biblioteksdirektørens, og efterhånden også vores ide, at det var en god ting at få en bogkatalog for voksne. Men vi så det jo ikke som det produkt der ville løse alle problemer. Vi så det som et led i en automatiseringsproces, og det gjorde vi helt fra 1968." ([Grethe Torfing](#)).

[Katalog i bogform: folkebibliotekernes fremtidige katalogsystem \(Bibliotekscentralen 1970\).](#)

- Forside
- Indholdsfortegnelse
- RESUMÉ.
- Tabel 3. Titler fordelt efter alder.
- Spørgeskema.
- Bilag 4. Systemdiagram.

Undervejs i arbejdet har udvalget foretaget en række undersøgelser over bl.a. forekomsten af danske titler publiceret i perioden 1901-67 i seks folkebiblioteker, for at undersøge relationen mellem en eventuel bogkatalog og bibliotekernes bestandssammensætning. Det fremgår af tabel 3. med titler fordelt efter alder, at Gentofte Kommunebiblioteker - centralbibliotek for Københavns amt - har

landets største antal titler repræsenteret i bogbestanden.

En stigning i interudbanlån forudses som konsekvens af indførelsen af en bogkatalog, og der rejses en række spørgsmål i denne sammenhæng. Bl.a. om det enkelte biblioteks kvalitetsgrænse i et nationalt bibliotekssystem med øget udveksling af materiale, og de driftsøkonomiske konsekvenser af en sådan stigning i det interurbane lånesamkvem. Også undersøgt er udlånet af faglitteratur fra magasinerne i Gentofte Kommunebiblioteker ligesom der ved hjælp af 'bibliotekardagbøger' er forsøgt en kortlægning af bibliotekarers brug af kortkatalogen. En betydelig usikkerhed er forbundet med denne dagbogsregistrering, men en delkonklusion er konstateringen af den store vægt hvormed bibliotekarisk viden indgår i det daglige arbejde, samt kortkatalogens ret store procent af nej-svar til forespørgsler.

Udvalget er opmærksom på udlånskontrollens forbedring af statistikgrundlaget for materialepleje, og finder det vigtigt ikke at give edb-systemet en rolle med indbygget automatik i materialebestillingen, men at fastholde en bibliotekarisk kvalificeret vurdering. Afsluttende bringer betænkningen et oversigtsdiagram og et systemdiagram opdelt i fire subrutiner.

"Vi lavede det [Katalog i bogform, 1970], men der skete bare ikke en pind i Bibliotekscentralen. De var så teknologiforskrækkede, så BF's holdning senere var vand ved siden af. De ville simpelthen ikke forstå at det var meningsløst fortsat at lave det uden brug af edb." ([Grethe Torfing](#)).

Styring og rapportudarbejdelse i biblioteksvæsenet har traditionelt været top-down med biblioteksansatte i bibliotekerne som oftest villige medspillere på de signaler der udsendes fra centralt niveau, primært det både historisk og stadig i 1970'erne magtfulde Bibliotekstilsyn. Reaktionen og debat i kølvandet på betænkninger er da også yderst beskedne, og vidner om at bibliotekernes medarbejdere omkring 1970 endnu ikke besidder en kompetence indenfor edb-området der sætter dem i stand til at indgå i en dialog med de centrale aktører. Med bl.a. Alex Eisenberg fra KKB som en bemærkelsesværdig undtagelse. Han slutter sin udførlige anmeldelse af betænkningen med en passus, der ikke mangler profetisk klarsyn:

"Jeg vil til slut tillade mig at karakterisere betænkningen om bogkatalogen som meget perspektivrig, ja epokegørende for dansk biblioteksvæsen." (Bogens Verden, 1970, side 354).

"Morten Heins lille røde betænkning fra omkring 1970 'Katalog i bogform', den var jo central. Der var et udvalgsarbejde hvor Gimpel var formand og Morten Hein sekretær, og det var sådan set banebryderen." ([Eigil Balling](#)).

"Betænkningen anbefaler, at der etableres en landsdækkende bogkatalog indeholdende alle titler i folkebibliotekerne, edb-trykt til afløsning af kortkatalogen. Betænkningen anbefaler videre at produktionen af denne katalog baseres på et edb-system, som på længere sigt skal udbygges til at varetage en lang række andre bibliotekstekniske funktioner. Systemet skal baseres på en databank, der skal rumme den samlede informationsmængde om folkebibliotekernes bogbestand.

Da arbejdet omkring bogkatalog-projektet må anses for at være af så stor vigtighed og samtidig i en størrelsesorden der kræver stor indsats, har Bibliotekstilsynet taget kontakt med Bibliotekscentralen og Danmarks Biblioteksforening om i fællesskab at føre projektet ud i livet." (Erik Allerslev Jensen. Beretning 1970. Bogens Verden 1970, side 583).

En medvirkende faktor til den ringe interesse for den kommende automatisering kan dog også findes i den omfattende mobilisering i biblioteksvæsenet i relation til en anden rapport der samme år udsendtes fra Bibliotekstilsynet: Organisationsudvikling i danske folkebiblioteker (ODF). Megen opmærksomhed var her rettet mod de organisatoriske ændringer i de expanderende folkebiblioteksorganisationer, og tilsvarende yderst begrænset opmærksomhed mod de tegn der varslede en forestående ændring i bibliotekernes tekniske arbejdsredskaber.

Udvalget vedrørende folkebibliotekernes katalogform deltog i to to-dages møder i København og Århus (Morten Hein: Skanderborg?) i 1970 hvor ialt ca. 300 deltagere drøftede betænkningens forslag, og såvel i lovrevisionsarbejdet som i reorganiseringen af Bibliotekstilsynets Rationaliseringsafdeling til Systemafdeling spores - om ikke andet, så på centralt niveau - en stigende opmærksomhed overfor de muligheder en automatisering af bibliotekernes processer åbner op overfor.

Opdateret 13.06.2001

[Til toppen](#)